

Kielimaantieteellinen tutkimus

ANDRUS SAARESTE *Länsi-Viron sanaston suhteesta suomen kieleen*. Suomi 106: 3. 40 sivua. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1953.

Saattaa tuntua oudolta, että tutkija, jonka olosuhteet ovat täydellisesti eristäneet kotimaastaan ja sen rikkaista arkistoista, rohkenee käydä käsiksi tutkimustehtävään, mikä edellyttää kielen sanavarojen perusteellista tuntemista. Prof. Saareste hallitsee kuitenkin erinomaisesti viron murteet, ja missä omat tiedot ovat kaivanneet varmistusta, hän on voinut turvautua Ruotsiin siirtyneisiin maanmiehiinsä. Näin hänellä on riittävän vankka pohja viron osalta sen kysymyksen selvittämiseksi, mihin hän on ryhtynyt esiteltävänä olevassa teoksessaan. Epäilemättä olisi kuitenkin ollut tutkimukselle eduksi, jos prof. Saareste olisi voinut omakohtaisesti tutustua Sanakirjasäätiön keräytymiin suomen murteiden sanavaroihin. Nyt on Lönnrotin sanakirja ollut useissa tapauksissa ainoa lähde, ja siinä on kuten tiedetään erittäin runsaasti sellaisia johdannaisia, joita tosiasiallisesti ei käytetä enempää suomen murteissa kuin kirjakielessäkään. Niinpä on yhden esimerkin ottaakseni viron (Hiidenmaa) *arendama* 'jaksaa' yhdistetty Lönnrotin mainitsemaan verbiin *arentua*, jonka kantana on *arka* ja jolla on sen mukaisesti merkitys 'tulla helläksi, aristua'. Tämä sana kuitenkin de facto puuttuu kielestämme.

Arentua on johdettu sanasta *arka* samalla tavalla kuin esim. *tummentua* adj:sta *tumma*.

Saareste pyrkii kirjassaan vastaamaan kysymykseen, missä määrin on mahdollista vertaamalla suomen nykyisiä murteita, erikoisesti niiden sanavaroja, viron nykymurteisiin tehdä johtopäätöksiä siirtolaisasutuksen lähtöpaikoista. Tehtävän käsitteilyssä kirjoittaja kuitenkin rajoittuu niihin murteisiin, joita puhutaan Viron länsirannikolla saaret mukaanluettuina. Hän esittää 222 sellaista viron sanaa, joiden nykyinen levinneisyys on yksinomaan tai ainakin pääasiallisesti läntinen, ja tarkastelee niiden etymologisten vastineiden levinneisyyttä tällä puolen Suomenlahtea. Äänteellinen vastine ei läheskään aina tarjoudu itsestään, sillä pitkäaikaisen eron johdosta ovat viron ja suomen murteet etääntyneet toisistaan huomattavasti. Valtaosa rinnastuksista on epäilemättä oikeita, monet ovat oivallisia näyitteitä tekiänsä taitavuudesta sanastollisten vertailujen suorittamisessa. Toisinaan tekee kuitenkin mieli panna kysymysmerkki sivun reunaan. Hyvin epäroiden suhtautuu esim. siihen, että suomen sana *kylpeä* on rinnastettu viron sanoihin *kümbelma*, *kümmeldama*, *külmama*, *külmenda*-, joilla on merkitys

'valella itseään vedellä kylvyn jälkeen'. Eiköhän vertauskohdaksi olisi sopinut paremmin adj. *kylmä*, josta olisi murteittain saatu metateettisesti *küml-* ja edelleen *kümb-* (*b* siirtymä-äänne). Vertauksen vuoksi mainittakoon, että osassa suomen lounaismurteita on almanakan tai oikeammin *almakan* jatkajana *amlak* sekä myös *amblak*. Metateesin tietä lienee myös syntynyt viron *ahl* (gen. *ahlu*) 'pitkänomainen kapea syvennys metsässä', siis *alho* > *ahlo* > *ahlu* > *ahl*. Viron sanan vertaaminen pitäjän-nimeen *Ahlainen* on arveluttavaa, niin kauan kuin on selvittämättä, kuinka vanha Ahlainen on nimenä ja mitä alkuperää se on. Viron länsimurteiden 'rippiä, ripilläkäyntiä' tarkoitavan *paht*-sanan yhdistäminen suomen sanaan *pahto* olisi ehdottomasti kaivannut merkityso pillista perustelua ollakseen vakuuttava; tulee mieleen, eivätkö viron kirjakielen *piht*, saksan *Beichte* ja viron murteiden *paht*, jotka kaikki tarkoittavat rippiä, kuulu jollakin tavoin toistensa yhteyteen. Viron murteiden *ottu* 'ilta, iltohämärä' on yhdistetty, tosin epäröiden, suomen sanaan *otus* 'linnuntuuli, SW'. Tähänkin kohtaan on pantava iso kysymysmerkki. Eikö saarimurteiden *ottu* voisi olla ruotsalainen laina, jonka originaali on aamupuhdetta tarkoittava *otta*? Äännteellinen vastaavuus näyttää moitteettomalta, ja semanttisesti voidaan rinnastusta perustella sillä, että molemmissa tapauksissa on kysymys hämästä vuorokauden ajasta. Ilman muuta en olisi myöskään valmis yhtymään Saaresten käsitykseen, että saarimurteiden *i*-vartaloinen *runk* ~ *trunk* olisi suomen *runko*-sanan etymologinen vastine. Äännteellinen vastaavuus ei ole odotuksen mukainen, ja merkityksissäkin on eroa (viron *runk* = kapsa või kaalika juu-

rika alumine ots, maa sees olev osa). Jos saarimurteiden lähtömuodoksi on asetettava **trun*kki eikä **run*kki, niin silloin on kysymyksessä luultavasti saksalainen laina (<*Strunk* 'kaalin kanta, tynkä').

Sanavertailuja, jotka muodostavatkin pääosan teoksesta, seuraa lyhyehkö loppukatsaus. Siinä Saareste toteaa, että jos jätetään pois sellaiset luettelossa mainitut sanat, jotka ovat aikaisemmin olleet laaja-alaisempia tai jotka vieläkin tavataan muissa viron murteissa, joskin toisenlaisissa merkitystehtävissä, niin jää jäljelle »noin 180 vanhempaa, vähintään kantasuomalaista sanaa, jotka nykyisin ja kai paljon aikaisemminkin ovat olleet tunnusomaisia ainoastaan Länsi-Viron murteille, niistä noin 90 sanaa vain saaristolaismurteille». (Kursivointi tekijän.) Tarkasteltuaan näiden länsivirolaisten sanojen levinneisyyttä suomen murteissa Saareste toteaa, että tuosta 180 sanan määrästä on »vain parikymmentä sanaa, jotka tätä nykyä ovat kokonaan läntisiä sekä virossa että suomessa». Tähän nojautuen ja ottaen lisätueksi eräitä suomen lounaismurteille ja viron länsimurteille yhteisiä äänntemuutoksia Saareste päättelee, että yhteiset ainekset näyttävät viittaavan länsivirolaisten ja varsinaissuomalaisen yhdessäoloon jonakin menneenä kautena. Tuo yhteisalue on käsittänyt Saaremaan, Muhun, Läänemaan länsiosan ja mahdollisesti myös osan Pärnumaata. Vastausta vaille jäävät kysymykset, ovatko »suomalaiset» jo tuona yhteisaikana olleet oma heimonsa ja milloin he ovat eronneet siitä väestöstä, joka jäi vanhoille asuma-alueilleen.

Joskin sanastolliset yhtäläisyydet viron läntisten ja suomen lounaisten murteiden välillä ovat vähäiset, odottamattoman harvalukuiset tekisi mieli

sanoa, niin Saaresten ja eräiden muidenkin tutkijoiden esittämä ajatus, että »suomalainen» heimo olisi siirtynyt yli meren Viron suurilta saarilta ja niihin rajoittuvalta rannikolta, tuntuu varsin uskottavalta. Kyllä kai muutossa on vallinnut sen verran järjestystä, että samalta seudulta ko-

toisin olevat ovat pyrkineet uudisasukkainakin toistensa läheisyyteen. Ja kun Lounais-Suomi on maantieteellisesti lähempänä Länsi-Viroa kuin muu osa maatamme, se on ollut luonnollisin ekspansioalue uusia asuinsijoja etsimään lähteneelle väestölle.

VEIKKO RUOPPILA